

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

Η γεωπολιτική σημασία του Αζερμπαϊτζάν στο Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου ΚΕΔΙΣΑ

Σπυρίδων Θεοχαράκος

Ερευνητική Εργασία νο. 115

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΕΔΙΣΑ

Δρ. Ανδρέας Γ. Μπανούτσος	Πρόεδρος
Δρ. Παναγιώτης Σφαέλος	Αντιπρόεδρος & Δ/της Ερευνών
Γεώργιος Κουκάκης	Γενικός Γραμματέας
Αργέττα Μαλιχουτσάκη	Οικονομική Διαχειρίστρια
Μαρία Ντάμπου	Μέλος
Βασιλική Καντιώτη	Μέλος
Αικατερίνη Μαρούκη	Μέλος

© 2025 Center for International Strategic Analyses (KEDISA, All Rights Reserved)

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without permission of the publisher

Η γεωπολιτική σημασία του Αζερμπαϊτζάν στο Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου

Περίληψη

Η ενέργεια είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της σύγχρονης οικονομίας, καθώς η πρόσβαση σε αυτήν καθορίζει την οικονομική ανάπτυξη και την ασφάλεια των κρατών. Η Ευρώπη, με ελάχιστα ενεργειακά αποθέματα, εξαρτάται από εισαγωγές, γεγονός που την καθιστά ευάλωτη. Η ΕΕ, επιδιώκοντας να μειώσει την ενεργειακή της εξάρτηση από τη Ρωσία, προώθησε μια συμφωνία σε συνεργασία με κράτη της ευρύτερης γειτονιάς της για τη δημιουργία του Νότιου Ενεργειακού Διαδρόμου. Το έργο περιλαμβάνει ένα δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου που ξεκινά από το Αζερμπαϊτζάν και καταλήγει στην Ευρώπη, μέσω των αγωγών South Caucasus Pipeline, Trans-Anatolian Pipeline και Trans-Adriatic Pipeline.

Το Αζερμπαϊτζάν, λόγω της στρατηγικής του θέσης και των πλούσιων ενεργειακών του πόρων, διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στον ενεργειακό χάρτη, παρέχοντας εναλλακτικές πηγές φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Με πλούσια ιστορική εξέλιξη στον τομέα της ενέργειας, από τη σοβιετική εποχή έως τη σύγχρονη εποχή, έχει εδραιώσει τη θέση του ως ανεξάρτητος ενεργειακός κόμβος.

Η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία αναδείχθηκε κατά τον Ρωσο-Ουκρανικό πόλεμο του 2022, που κατέδειξε την ανάγκη για ενεργειακή διαφοροποίηση. Ο Νότιος Ενεργειακός Διάδρομος αποτελεί στρατηγική κίνηση προς αυτή την κατεύθυνση, προωθώντας την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη μετάβασή της σε καθαρότερες μορφές ενέργειας.

Εισαγωγή

Η ενέργεια είναι ο χρυσός του 21^{ου} αιώνα. Αυτή η φράση όσο απλή και αν ακούγεται συνοψίζει τον παγκόσμιο ανταγωνισμό και τη χάραξη της πολιτικής της διεθνούς κοινότητας. Οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από μεγάλη εξάρτηση σε ενέργεια, η οποία μάλιστα μεγεθύνεται όσο ένα κράτος αναπτύσσεται οικονομικά. Οι κλάδοι της βιομηχανίας, των υπηρεσιών, της μεταποίησης, του τουρισμού, όλοι απαραίτητα συστατικά στοιχεία μιας υγιούς οικονομίας καθίστανται αδρανείς χωρίς πρόσβαση σε επαρκείς και διαρκείς ενεργειακούς πόρους. Φαντάζει λογικό, ότι τα κράτη θα κάνουν ό,τι περνάει από το χέρι τους για να αποκτήσουν πρόσβαση σε ενέργεια, καθώς και να εξασφαλίσουν την ενεργειακή ασφάλειά τους. Ο παγκόσμιος ανταγωνισμός για ενέργεια είναι στυγνός, πόσω μάλλον τη στιγμή που η γεωγραφία είναι εκείνη που εν πολλοίς καθορίζει τα κράτη-παραγωγούς.

Σε μια «τραγική στροφή» της παγκόσμιας ιστορίας, η πάλαι ποτέ κυρίαρχη Ευρώπη βρέθηκε με ελάχιστα ενεργειακά αποθέματα ορυκτών πόρων στο έδαφός της, γεγονός που οδήγησε στη σταδιακή απώλεια της αίγλης της και στην ανάδυση νέων «παικτών» στη διεθνή σκακιέρα. Ωστόσο, τα

ευρωπαϊκά κράτη διαθέτουν εξελιγμένους θεσμούς και μια γιγάντια οικονομία ώστε να δημιουργούν, σε συνεργασία με την ευρύτερη γειτονιά τους, δίκτυα μεταφοράς ενέργειας που τροφοδοτούν τις ανάγκες του πληθυσμού τους και των οικονομιών τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προώθησε το 2008 τη δημιουργία του *Νότιου Ενεργειακού Διαδρόμου*, ο οποίος θα μετέφερε φυσικό αέριο από την περιοχή της Κασπίας Θάλασσας στην Ευρώπη. Η *Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν*, μια χώρα στα δυτικά παράλια της Κασπίας, θεωρείται κύριος «παίκτης» του εγχειρήματος, διαθέτοντας τόσο αποθέματα φυσικού αερίου όσο και επαρκείς υποδομές για την πραγματοποίησή του. Η έρευνα θα επικεντρωθεί στη γεωπολιτική αξία του κράτους του Αζερμπαϊτζάν στο Νότιο Ενεργειακό Διάδρομο, λειτουργώντας ως κόμβος στην ενεργειακή διαφοροποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου

Ως Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου ορίζεται το δίκτυο αγωγών μεταφοράς φυσικού αερίου, το οποίο ξεκινάει από τις πηγές εξόρυξης φυσικού αερίου του Αζερμπαϊτζάν στην Κασπία Θάλασσα και διέρχεται διαδοχικά από τη Γεωργία, την Τουρκία, την Ελλάδα, την Αλβανία και την Ιταλία, διοχετεύοντας φυσικό αέριο στα ευρωπαϊκά κράτη. Ο σκοπός του εγχειρήματος ήταν η μείωση της εξάρτησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τις Ρωσικές πηγές ενέργειας, καθώς και η διαφοροποίηση των πηγών ενέργειας, στο πλαίσιο του στόχου της ενεργειακής μετάβασης της Ένωσης. Το τελευταίο δικαιολογείται από το γεγονός ότι το φυσικό αέριο θεωρείται καθαρότερη για το περιβάλλον πηγή ενέργειας από το πετρέλαιο, και έτσι επιλέχτηκε από την Ένωση ως μεταβατικό καύσιμο έως ότου επιτευχθεί ο στόχος της «πράσινης» ενέργειας (ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές).

Ο Νότιος Διάδρομος αποτελείται από τρεις ξεχωριστούς αγωγούς, τους *South Caucasus Pipeline*, *Trans-Anatolian Pipeline*, και *Trans-Adriatic Pipeline*.

- **South Caucasus Pipeline**

Ο αγωγός αυτός, γνωστός επίσης και ως *Baku–Tbilisi–Erzurum Pipeline*, *BTE Pipeline*, ή *Shah Deniz Pipeline* καλύπτει την απόσταση από το κοιτάσμα αερίου του Αζερμπαϊτζάν στο *Shah Deniz* στην Κασπία Θάλασσα, βορειοδυτικά προς την Τιφλίδα στη Γεωργία και δυτικά ως τα σύνορα με την Τουρκία. Κινείται παράλληλα με τον επίσης ζωτικής σημασίας αγωγό πετρελαίου *Baku–Tbilisi–Ceyhan Pipeline*. Το μήκος του είναι 692χμ. εκ των οποίων τα 442χμ. βρίσκονται στο Αζερμπαϊτζάν και τα 248χμ. στη Γεωργία. Η πρώτη ποσότητα αερίου παραδόθηκε στην Τουρκία το 2006.

- **Trans-Anatolian Pipeline**

Το επόμενο στάδιο της μεταφοράς διασχίζει όλη την Τουρκία, περνώντας από 20 επαρχίες της από τα σύνορα με τη Γεωργία και δυτικά έως τα σύνορα με την Ελλάδα. Η κατασκευή του μήκους 1841χμ. αγωγού ξεκίνησε το 2015 και εγκαινιάστηκε το 2018. Η χωρητικότητα του αγωγού ήταν 16 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως στο αρχικό στάδιο, με πλάνο επέκτασης έως και τα 60 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα.

- **Trans-Adriatic Pipeline**

Ο τρίτος αγωγός μήκους 878χμ. διέρχεται διαδοχικά από την Ελλάδα, την Αλβανία και μέσω της Αδριατικής Θάλασσας καταλήγει στην Ιταλία. Ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2020, ενώ από το 2022 η χωρητικότητά του είναι 10 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως. Από το συνολικό μήκος του αγωγού, τα 550χμ. βρίσκονται στην Ελλάδα, τα 215χμ. στην Αλβανία, τα 105χμ. στην Αδριατική Θάλασσα και τα μόλις 8χμ. στην Ιταλία.

Γεωπολιτική θέση του Αζερμπαϊτζάν

Η γεωπολιτική θέση του Αζερμπαϊτζάν κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική λόγω ενός συνδυασμού παραγόντων, που περιλαμβάνουν τη στρατηγική του τοποθεσία, τα πλούσια ενεργειακά του αποθέματα και την ιστορική του εξέλιξη ως ενεργειακό κόμβο. Τοποθετείται γεωγραφικά στο νότιο Καύκασο, μεταξύ Ευρώπης και Ασίας. Συνορεύει με τη Ρωσία στα βόρεια, τη Γεωργία στα βορειοδυτικά, την Αρμενία στα δυτικά, το Ιράν στα νότια και την Κασπία Θάλασσα στα ανατολικά. Το γεγονός αυτό καθιστά τη χώρα κρίσιμο «σταυροδρόμι» εμπορικών οδών, ενώ η πρόσβαση στην Κασπία δίνει στο Αζερμπαϊτζάν στρατηγική σημασία για τη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου από τις πετρελαιοπαραγωγικές πηγές της Κεντρικής Ασίας. Ο σύγχρονος «Δρόμος του Μεταξιού», που ακούει στο όνομα *Belt and Road Initiative (BRI)*, βλέπει στο Αζερμπαϊτζάν ένα ρόλο-κλειδί για τη σύνδεση της Κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης.

Το Αζερμπαϊτζάν είναι πλούσιο σε ενεργειακούς πόρους πετρελαίου και φυσικού αερίου. Σύμφωνα με έρευνα της BP του Ιουνίου 2021 (*BP Statistical Review of World Energy*), στα τέλη του 2020 τα αποθέματα πετρελαίου του, ύψους 7 δισεκατομμυρίων βαρελιών, αντιστοιχούσαν στο 0,4% των παγκόσμιων αποθεμάτων. Το πετρέλαιο παράγεται τόσο στην ξηρά όσο και στην Κασπία Θάλασσα, με την υπεράκτια παραγωγή να αντιπροσωπεύει περίπου το ένα τέταρτο του συνόλου.

Το κοιτάσμα *Azeri-Chirag-Deepwater Gunashli (ACG)*, που βρίσκεται περίπου 100 χιλιόμετρα ανατολικά του Μπακού, είναι το μεγαλύτερο κοιτάσμα πετρελαίου στη λεκάνη της Κασπίας που ανήκει στο Αζερμπαϊτζάν. Ανακαλύφθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν η χώρα ήταν ακόμα μέρος της Σοβιετικής Ένωσης.

Το Αζερμπαϊτζάν διαθέτει περίπου 2,5 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα αποδεδειγμένων αποθεμάτων φυσικού αερίου, σύμφωνα με την ίδια έρευνα της BP. Το 2007, το Αζερμπαϊτζάν μετατράπηκε από εισαγωγέας φυσικού αερίου σε εξαγωγέας. Ο πρώτος αγοραστής φυσικού αερίου ήταν η Γεωργία, ακολουθούμενη από την Τουρκία και το 2020 άρχισε να ρέει αέριο από το Αζερμπαϊτζάν προς την Ελλάδα και την Ιταλία. Το 2021, η Βουλγαρία εντάχθηκε ως πελάτης, ακολουθούμενη από τη Ρουμανία το 2023. Ενώ το Αζερμπαϊτζάν δεν κατέχει εξίσου εξέχουσα θέση στην παγκόσμια παραγωγή φυσικού αερίου όσο σε αυτή του πετρελαίου, η εξόρυξη φυσικού αερίου αναμένεται να συνεχίσει να συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία του στις επόμενες δεκαετίες (Ministry of Energy of Azerbaijan, 2024).

Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της παραγωγής αερίου οφείλεται στο κοιτάσμα *Shah Deniz* στην Κασπία Θάλασσα. Το κοιτάσμα συναντάται περίπου 70χμ. νοτιοανατολικά του Μπακού, σε βάθος 600 μέτρων. Με έκταση που εκτείνεται στα 140 τετραγωνικά χιλιόμετρα, είναι ένα από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου στον κόσμο.

Ιστορική εξέλιξη ενεργειακής στρατηγικής

Η ιστορική εξέλιξη της ενεργειακής στρατηγικής του Αζερμπαϊτζάν αντικατοπτρίζει τη μετάβαση από μια περίοδο εξάρτησης των ενεργειακών του πόρων από εξωτερικές δυνάμεις στη δημιουργία ενός σύγχρονου, ανεξάρτητου ενεργειακού κόμβου με παγκόσμια σημασία.

Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η περιοχή του Μπακού αναδείχθηκε ως ένα από τα πρώτα κέντρα εξόρυξης πετρελαίου στον κόσμο. Το 1846, πραγματοποιήθηκε στο Μπακού η πρώτη βιομηχανική εξόρυξη πετρελαίου, ενώ το έτος 1901, η περιοχή παρήγαγε πάνω από το 50% της παγκόσμιας παραγωγής (Croissant and Aras, 1999). Διεθνείς επενδυτές, όπως οι *Nobel Brothers* και *Rothschild*, συμμετείχαν ενεργά στην εκμετάλλευση αυτών των κοιτασμάτων, μετατρέποντας την περιοχή σε οικονομικό και ενεργειακό κέντρο.

Μετά την εθνικοποίηση των ενεργειακών πόρων από τη σοβιετική κυβέρνηση το 1920, το Αζερμπαϊτζάν αποτέλεσε κρίσιμο ενεργειακό κόμβο για τη Σοβιετική Ένωση. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το πετρέλαιο του Μπακού κάλυψε το μεγαλύτερο μέρος των αναγκών της σοβιετικής

πολεμικής μηχανής. Ωστόσο, η τοπική οικονομία δεν αποκόμισε σημαντικά οφέλη, καθώς η παραγωγή ενέργειας ελεγχόταν κεντρικά από τη Μόσχα.

Με την ανεξαρτησία του Αζερμπαϊτζάν το 1991, η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με σημαντικές προκλήσεις, όπως η πολιτική αστάθεια και η σύγκρουση στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Το 1994, υπεγράφη η "*Συμφωνία του Αιώνα*" μεταξύ της κρατικής ενεργειακής εταιρείας SOCAR και διεθνών εταιρειών, όπως η BP και η Chevron, για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων Azeri-Chirag-Gunashli (ACG) στην Κασπία Θάλασσα. Η συμφωνία αυτή σηματοδότησε μια νέα εποχή για την ενεργειακή στρατηγική της χώρας, προσελκύοντας επενδύσεις δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Κατά την επόμενη δεκαετία, η εξαγωγική στρατηγική του Αζερμπαϊτζάν ενισχύθηκε με την κατασκευή σημαντικών αγωγών. Ο αγωγός *Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC)*, που ολοκληρώθηκε το 2006, επέτρεψε τη μεταφορά πετρελαίου από την Κασπία Θάλασσα στη Μεσόγειο μέσω Τουρκίας, αποφεύγοντας τη διέλευση από τη Ρωσία ή το Ιράν. Παράλληλα, η ανακάλυψη του τεράστιου κοιτάσματος φυσικού αερίου *Shah Deniz* το 1999 έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη αγωγών φυσικού αερίου που τροφοδοτούν τις ευρωπαϊκές αγορές.

Ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης από τη Ρωσία - Προσπάθεια απεξάρτησης

Ο Ρωσο-Ουκρανικός πόλεμος του 2022 ήταν ένα γεγονός που τάραξε τα θεμέλια του ενεργειακού οικοδομήματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ρωσία για δεκαετίες ήταν ο κύριος προμηθευτής φυσικού αερίου και πετρελαίου της Ευρώπης, προσφέροντας ανταγωνιστικές τιμές, ενώ παράλληλα αξιοποιούσε την ενεργειακή της ισχύ για γεωπολιτική επιρροή. Πριν την έκρηξη του πολέμου, η Ευρώπη λάμβανε περίπου το 45% του φυσικού της αερίου και το 27% του πετρελαίου της από τη Ρωσία (Questions and answers on REPowerEU, 2022). Η εξάρτηση ενισχυόταν από αγωγούς όπως ο Nord Stream 1 και 2, ο TurkStream και άλλες διασυνδέσεις που καθιστούσαν δύσκολη τη γρήγορη αλλαγή προμηθευτών. Ελλείψει ενεργειακής αυτονομίας, η πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών-μέλη του NATO καλέστηκε να λάβει μέτρα για την οικονομική απομόνωση της Ρωσίας, με σκοπό να πλήξει τη δυνατότητά της να διεξάγει πόλεμο. Τα μέτρα αυτά έλαβαν κυρίως τη μορφή κυρώσεων, με την πλειονότητα των κρατών να τα υπερψηφίζουν.

Ωστόσο, υπάρχει διάσταση απόψεων σχετικά με το κατά πόσο τα μέτρα αυτά έπληξαν πραγματικά τη Ρωσική οικονομία, ενώ αναλυτές συγκρίνουν τον αντίκτυπο των κυρώσεων αυτών με το δημοσιοοικονομικό πλήγμα που προκαλέστηκε στα ευρωπαϊκά κράτη (*Europa-Parlamentet*, 2024). Επιπροσθέτως, οι κυρώσεις επιβλήθηκαν κυρίως από τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δε συνέβη,

όμως, το ίδιο και για τα υπόλοιπα κράτη της ευρύτερης γειτονιάς της Ρωσίας. Τα κράτη που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., όπως η Λευκορωσία, το Καζακστάν και η Γεωργία φέρονται να έχουν προβεί σε μια σειρά άτυπων και μυστικών εμπορικών συμφωνιών για εμπορικά δίκτυα και διευκολύνσεις προς τη Μόσχα (King's College London, 2023). Τα κράτη αυτά αφενός βρίσκονται ακόμη υπό την επιρροή του Κρεμλίνου, αφετέρου δεν υπάγονται σε κάποια στρατιωτική συμμαχία τύπου ΝΑΤΟ, που θα τα προστατέψει και θα τα παρακινήσει να αντισταθούν σε παράνομες ενέργειες της Ρωσίας. Επομένως η τελευταία, παρόλο που βρίσκεται υπό το βάρος διεθνών κυρώσεων, επιβιώνει και αντεπεξέρχεται στις απαιτήσεις του πολεμικού μετώπου στην Ουκρανία.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία, μετά από τετραπλήσιο, πλέον, αριθμό ημερών έχει απροσδιόριστο τέλος. Οι σχέσεις δε της πλειονότητας των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη Ρωσία έχουν κλονιστεί και χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα και δυσπιστία. Το γεγονός αυτό επιτάσσει μια στρατηγική στροφή για τα ευρωπαϊκά κράτη, όσον αφορά την ενεργειακή τους ασφάλεια. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδόθηκε σε μια εκστρατεία διαφοροποίησης των ενεργειακών εισαγωγών της, με στόχο της διαφοροποίηση και μακροπρόθεσμα την απεξάρτηση από τις Ρωσικές πηγές ενέργειας. Το Αζερμπαϊτζάν, με την εγγύτητά του στην ευρωπαϊκή αγορά και την προθυμία του για εξαγωγές στην Ευρώπη αναδείχθηκε έκτοτε ως στρατηγικής σημασίας για το ενεργειακό μέλλον αυτής.

Αζερμπαϊτζάν και ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης

Η συνεργασία του Αζερμπαϊτζάν με την Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται σε αμοιβαία συμφέροντα, με το Μπακού να επιδιώκει μακροπρόθεσμες εμπορικές συμφωνίες και την Ε.Ε. να εξασφαλίζει τη δική της ενεργειακή ασφάλεια. Η συμφωνία στρατηγικής εταιρικής σχέσης στον ενεργειακό τομέα που υπεγράφη το 2022, μεταξύ της Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen και του Επίτροπου Ενέργειας του Αζερμπαϊτζάν Kadri Simson, ενίσχυσε τη δέσμευση για αύξηση των ροών φυσικού αερίου στην Ευρώπη (EU and Azerbaijan enhance bilateral relations, 2022).

Ο Νότιος Διάδρομος Φυσικού Αερίου, που τέθηκε σε λειτουργία στα τέλη του 2020, παρέδωσε 8,1 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (bcm) φυσικού αερίου στην Ευρώπη το 2021 και 11,4 bcm το 2022, αντιπροσωπεύοντας αντίστοιχα το 2,4% και το 3,4% των συνολικών εισαγωγών φυσικού αερίου της Ε.Ε (Diversification of gas supply sources and routes, no date). Οι ποσότητες αυτές σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τις Ρωσικές ροές προς την Ε.Ε., όμως διαθέτουν γεωστρατηγικό αντίκτυπο, πιέζοντας τη ρωσική οικονομία και αφαιρώντας ποσοστό που παραδοσιακά κατείχε από το συνολικό μερίδιο των ευρωπαϊκών εισαγωγών φυσικού αερίου.

Για το κράτος του Αζερμπαϊτζάν, ο αγωγός αυτός συνιστά μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για να αναβαθμιστεί ως δρών στο περιφερειακό γεωπολιτικό σύμπλοκο. Εκ πρώτης όψης, φαντάζει περικυκλωμένο από ισχυρά κράτη και από πετρελαιοπαραγωγικές δυνάμεις. Η γειτνίασή του στα βόρεια και στα νότια με τη Ρωσία και το Ιράν αντίστοιχα, δύο από τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγικές χώρες παγκοσμίως, δυσχεραίνει τον ανταγωνισμό για την εξεύρεση αγοράς για τους αζέρικους ενεργειακούς πόρους. Η Ευρωπαϊκή αγορά παρουσιάστηκε ως «από μηχανής Θεός» για το Μπακού, δεδομένου ότι οι χώρες που βρίσκονται σε βορά, νότο και ανατολή από αυτό είτε παράγουν οι ίδιες, είτε διαθέτουν επαρκείς εισαγωγικές ροές από άλλες χώρες-παραγωγούς. Το κράτος της Τουρκίας, που συναντάται στα δυτικά του Αζερμπαϊτζάν τηρεί, μεν, φιλική στάση απέναντι στο Μπακού, θεωρώντας το «αδελφικό τουρκικό έθνος», δεν παύει όμως να προωθεί τη δική του ατζέντα και να επηρεάζει τα τεκταινόμενα σε μια περιοχή που θεωρεί «σφαίρα επιρροής του». Η διοχέτευση του φυσικού αερίου στην Ε.Ε. μέσω αγωγών που διέρχονται από την Τουρκία σημαίνει παράλληλα και τήρηση θετικής στάσης απέναντι στους γεωπολιτικούς στόχους της Άγκυρας.

Η Ε.Ε. από την άλλη, έχει μόνο οφέλη από τη διμερή συμφωνία με το Αζερμπαϊτζάν. Η διαφοροποίηση των ενεργειακών εισαγωγών της αυξάνει την ενεργειακή ασφάλειά της και αποτρέπει την επανάληψη γεγονότων όπως το ενεργειακό αδιέξοδο στο οποίο περιήλθε εξ' αιτίας του πολέμου στην Ουκρανία. Ταυτόχρονα με την εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) από τις Η.Π.Α.(19,4%), η Ένωση πλέον εισάγει το μεγαλύτερο ποσοστό του αερίου της από τη Νορβηγία (30,3%), τις βορειοαφρικανικές χώρες (14,1%), το Ηνωμένο Βασίλειο (5,7%) και το Κατάρ (5,6%). Η συμμετοχή της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή αγορά έχει καταρρακωθεί από το 40% που βρισκόταν το 2021 σε λιγότερο από 15% για το 2023 (αέριο μέσω αγωγών και LNG) (Where does the EU's gas come from?, no date).

Ενεργειακές σχέσεις Αζερμπαϊτζάν – Ρωσίας

Οι ενεργειακές σχέσεις μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Ρωσίας χαρακτηρίζονται τόσο από συνεργασία όσο και από ανταγωνισμό. Οι σχέσεις αυτές διαμορφώνονται μέσα σε ένα νεοσύστατο πλαίσιο περιφερειακής ενεργειακής δυναμικής και ευρωπαϊκών προσπαθειών ενεργειακής διαφοροποίησης. Το ενδιαφέρον της Ρωσίας για το Αζερμπαϊτζάν προκύπτει εν πολλοίς από τη στρατηγική του τοποθεσία, η οποία χρησιμεύει ως ανάχωμα ανάμεσα στη Ρωσία, την Τουρκία και το Ιράν, ενώ ο έλεγχός του είναι κρίσιμος για τη διατήρηση του ελέγχου στην περιοχή του Καυκάσου (Karagiannis, 2013).

Αναμφισβήτητα, το μικρό κράτος του Αζερμπαϊτζάν τίθεται σε δύσκολη θέση όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής ανεξάρτητης πολιτικής. Παραδοσιακά υπό τη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας, η

κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δεν άλλαξε δραματικά την αυτονομία χάραξης πολιτικής των γειτονικών χωρών της Ρωσίας. Όμως η κυβέρνηση του *Ilham Aliyev* περίτεχνα προώθησε στρατηγικές επιλογές που ωφέλησαν το κράτος του, χωρίς παράλληλα να διαταράζουν τις σχέσεις με τη Ρωσία.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα η πρόσφατη πρόωρη απόσυρση ειρηνευτικών δυνάμεων της Μόσχας από το Ναγκόρνο – Καραμπάχ, μετά τον μονοήμερο πόλεμο με την Αρμενία το 2023. Το Αζερμπαϊτζάν όχι μόνο δεν κατηγορήθηκε ότι επιχειρεί να διώξει τη Ρωσία από το Νότιο Καύκασο, αλλά αντιθέτως το Κρεμλίνο κατηγόρησε τον Αρμένιο πρωθυπουργό Nikol Pashinyan για την αναγνώριση των συνόρων του Αζερμπαϊτζάν το 1991 και την υπερβολική εμπιστοσύνη στις Βρυξέλλες και την Ουάσιγκτον (Faulconbridge, 2023).

Όπως διαφαίνεται, η Ρωσία δεν έχει όφελος από το να δημιουργήσει μια κόντρα με το Αζερμπαϊτζάν για το γεγονός ότι αυτό διοχετεύει τη Δύση με φυσικό αέριο. Αντιθέτως, η Μόσχα βρίσκει ευκαιρίες σε αυτή τη δυναμική, όπως διαπιστώνουμε από στατιστικά στοιχεία που δόθηκαν στη δημοσιότητα. Σύμφωνα με αυτά, οι Ρωσικές εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου προς το Μπακού αυξήθηκαν σημαντικά μετά τη διάρρηξη των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Δύσης (O'Byrne, 2022). Συνεπώς, το Αζερμπαϊτζάν είναι σε θέση να εξάγει περισσότερο αέριο προς την Ευρώπη, ενώ παράλληλα εισάγει ποσότητες από τη Ρωσία για να ικανοποιήσει την εσωτερική του κατανάλωση. Παράλληλα, οι ρωσικές εξαγωγές πετρελαίου προς το Αζερμπαϊτζάν τετραπλασιάστηκαν το 2023 (neftegaz.ru, 2024). Και στις δύο περιπτώσεις οι δύο χώρες βγαίνουν κερδισμένες από τη μεταξύ τους συνεργασία.

Το Αζερμπαϊτζάν αποτελεί, επίσης, αναντικατάστατο εταίρο για τη Ρωσία όσον αφορά τη μεταφορά εμπορευμάτων από και προς το Ιράν και τα λιμάνια του Περσικού Κόλπου (Smagin, 2023). Δεν είναι τυχαίο ότι οι μεταφορές κατά μήκος του *Διαδρόμου Βορρά-Νότου* ήταν ένα από τα κύρια σημεία συζήτησης μεταξύ Putin και Aliyev στη συνάντησή τους στη Μόσχα στις 22 Απριλίου 2024.

Η ρωσική κρατική εταιρία πετρελαίου *LUKOIL* διαθέτει επενδύσεις στο Αζερμπαϊτζάν και συνεργάζεται με την κρατική εταιρεία πετρελαίου του Αζερμπαϊτζάν *SOCAR*. Το μερίδιο της *LUKOIL* στο κοίτασμα Shah-Deniz ανέρχεται σε 19,99%, τη στιγμή που το Αζερμπαϊτζάν κατέχει μερίδιο 14,35%. Το γεγονός αυτό δημιουργεί τόσο μια ενεργειακή αλληλεξάρτηση, όσο και μια σύμπλευση των συμφερόντων των δύο κρατών στον οικονομικό τομέα. Εκτός από την *LUKOIL*, ρωσικές εταιρίες όπως οι *Novatek*, *Tatneft*, και *Sibur* συζητούν κοινά ενεργειακά έργα με το Αζερμπαϊτζάν, υπογραμμίζοντας την επιθυμία των δύο χωρών να εμβαθύνουν την οικονομική συνεργασία στον στρατηγικό τομέα της ενέργειας (News.az, 2024).

Προκλήσεις και προοπτικές Αζερμπαϊτζάν στο Νότιο Διάδρομο Φυσικού Αερίου

Το έργο της ενεργειακής διασύνδεσης του Αζερμπαϊτζάν με την Ε.Ε. έχει διέλθει από ποικίλα στάδια δυσχερειών, πολλά από τα οποία συνεχίζουν να υφίστανται. Τα δύο μέρη οφείλουν να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους, που απειλούνται από ένα συνδυασμό γεωπολιτικών ανταγωνισμών και περιφερειακής αστάθειας.

- Ο Νότιος Διάδρομος επηρεάζεται από τις γεωπολιτικές σχέσεις στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Συγκρούσεις, όπως αυτή μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας για το Ναγκόρνο - Καραμπάχ, μπορούν να απειλήσουν την ασφάλεια των ενεργειακών υποδομών.
- Η Ρωσία προσπαθεί να διατηρήσει την κυριαρχία της στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας, καθώς συμφωνίες όπως αυτή μεταξύ Ε.Ε. και Αζερμπαϊτζάν μειώνουν τόσο τα έσοδά της όσο και τη γεωπολιτική επιρροή της. Παρόλο που έχει βρει τρόπο να μετριάσει τις επιπτώσεις του Νότιου Διαδρόμου για την οικονομία της, δεν παύει να είναι ένα εγχείρημα που μειώνει την επιρροή που παραδοσιακά ασκούσε μέσω αγωγών όπως ο TurkStream.
- Παρά την επιτυχία του *Shah Deniz II*, οι πηγές φυσικού αερίου του Αζερμπαϊτζάν δεν επαρκούν για να καλύψουν πλήρως τις ευρωπαϊκές ανάγκες, γεγονός που περιορίζει την ικανότητα του έργου να επεκταθεί και να ανταγωνιστεί μεγάλους παραγωγούς όπως η Ρωσία και το Κατάρ (Rzayeva, 2023) .
- Η χρηματοδότηση και συντήρηση των υποδομών του Νότιου Διαδρόμου απαιτούν τεράστιους πόρους, ενώ οι κυμαινόμενες τιμές ενέργειας μπορούν να επηρεάσουν την κερδοφορία του έργου (Abdul, 2024).
- Οι στενότερες σχέσεις με την ΕΕ ενισχύουν τη θέση του Αζερμπαϊτζάν ως στρατηγικού εταίρου. Τα μακροπρόθεσμα συμβόλαια και η πολιτική υποστήριξη παρέχουν σταθερότητα και κίνητρα για περαιτέρω ανάπτυξη.
- Εφόσον εξασφαλιστούν νέες πηγές φυσικού αερίου από χώρες της Κασπίας, όπως το Τουρκμενιστάν, ή μέσω συνεργασιών με τρίτες χώρες, ο Νότιος Διάδρομος μπορεί να αυξήσει τη δυναμικότητά του (Azimov, 2023).
- Η μεταστροφή προς πιο βιώσιμες πηγές ενέργειας προσφέρει στο Αζερμπαϊτζάν την ευκαιρία να επενδύσει σε πράσινα έργα και να ενισχύσει τη θέση του ως περιφερειακός ενεργειακός κόμβος (Abdul, 2024).

Συμπεράσματα

Το Αζερμπαϊτζάν αποτελεί κομβικό εταίρο για την Ευρωπαϊκή Ένωση όσον αφορά την ενεργειακή διαφοροποίηση και την ασφάλεια, ειδικά στο πλαίσιο των προσπάθειών της Ευρώπης να μειώσει την εξάρτησή της από τη Ρωσία. Η διμερής αυτή συνεργασία είναι εξίσου κερδοφόρα και για τα δύο μέρη, ενώ παράλληλα το Αζερμπαϊτζάν έχει βρει τον τρόπο να εξασφαλίζει τη μη παρέμβαση της Μόσχας στο εγχείρημα. Η Ε.Ε. ωφελείται διαφοροποιώντας τις ενεργειακές εισροές της, αποφεύγοντας ένα στρατηγικό πλήγμα όπως αυτό που ακολούθησε την έκρηξη του πολέμου μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας. Το Αζερμπαϊτζάν βρίσκεται στην Ευρώπη μια ισχυρή αγορά για τις εξαγωγές του αερίου του, σε ένα αβέβαιο περιφερειακό σύστημα που επικρατούν ισχυρές πετρελαιοπαραγωγικές χώρες και διεθνείς δρώντες, όπως η Ρωσία και το Ιράν.

Το Μπακού μέσω του Νότιου Διαδρόμου Φυσικού Αερίου έχει καθιερωθεί ως σημαντικός «παίκτης» στην παγκόσμια ενεργειακή αγορά. Αν και οι προκλήσεις παραμένουν, οι προοπτικές για την περαιτέρω ενίσχυση της θέσης του, ειδικά στην Ευρώπη, είναι ενθαρρυντικές, καθιστώντας το έργο ζωτικής σημασίας για τη διεθνή ενεργειακή στρατηγική. Η επίτευξη μακροπρόθεσμης σταθερότητας και βιωσιμότητας θα εξαρτηθεί από τη διαχείριση των περιφερειακών γεωπολιτικών εντάσεων και τη μετάβαση του Αζερμπαϊτζάν σε πιο «πράσινες» πρακτικές, εναρμονισμένες με τις επιταγές της Ε.Ε.

Βιβλιογραφία

- Karagiannis, E. (2013) *Energy and security in the Caucasus*. London: Routledge.
- Crandall, M.S. (2006) *Energy, economics, and politics in the Caspian region: dreams and realities*. Westport, Ct: Praeger Security International.
- Gökey, B. (2001) *The politics of Caspian oil*. Springer.
- Cornell, S.E. (2011) *Azerbaijan since independence*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe.
- Aras, B. and Croissant, M.P. (1999). *Oil and Geopolitics in the Caspian Sea Region*. Bloomsbury Publishing USA.
- Τσακίρης, Θ. (2018) *Ενεργειακή Ασφάλεια και Διεθνής Πολιτική: Η Γεωπολιτική του «Μαύρου Χρυσού» από την ανακάλυψη πετρελαίου στη Μέση Ανατολή έως τη Σχιστολιθική επανάσταση (1908-2018)*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Wwww.sgc.az. (2018). South Caucasus Pipeline (SCP) - SGC. [online] Available at: <https://www.sgc.az/en/project/scp> [Accessed 10 Jan. 2025].
- TANAP (n.d.). TANAP. [online] www.tanap.com. Available at: <https://www.tanap.com/en/tanap-project>.
- Trans Adriatic Pipeline (TAP). (n.d.). Home. [online] Available at: <https://www.tap-ag.com/>.
- www.eia.gov. (2021). International - U.S. Energy Information Administration (EIA). [online] Available at: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/AZE>.
- Ministry of Energy of Azerbaijan. (2024). Oil and gas figures were announced for January-September |Ministry of Energy of Azerbaijan. [online] Available at: <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/00371> [Accessed 10 Jan. 2025].
- Intellinews.com. (2024). Azerbaijan’s oil is in decline, but gas is growing. [online] Available at: <https://www.intellinews.com/azerbaijan-s-oil-is-in-decline-but-gas-is-growing-309138/>.
- European Commission - European Commission. (2025). Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_1512. [Accessed 10 Jan. 2025].
- European Parliament (2024). Economic impact of Russia’s war on Ukraine: European Council response | Think Tank | Europa-Parlamentet. [online] www.europarl.europa.eu. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/da/document/EPRS_BRI\(2024\)757783](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/da/document/EPRS_BRI(2024)757783).
- London, K.C. (n.d.). Russia evading sanctions thanks to ‘shadow trade deals’. [online] King’s College London. Available at: <https://www.kcl.ac.uk/news/russia-evading-sanctions-thanks-to-shadow-trade-deals>.
- European Commission - European Commission. (2022). Press corner. [online] Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4550.
- European Commission (2023). Diversification of gas supply sources and routes. [online] energy.ec.europa.eu. Available at: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/diversification-gas-supply-sources-and-routes_en.

- European Council (2023). Where does the EU's gas come from? [online] [www.consilium.europa.eu](https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/). Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>.
- Faulconbridge, G. and Faulconbridge, G. (2023). Russia tells Armenian PM: you are making a big mistake by flirting with West. Reuters. [online] 25 Sep. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-tells-armenian-pm-you-are-making-big-mistake-by-flirting-with-west-2023-09-25/>.
- O'Byrne, D. (2022). Azerbaijan's Russian gas deal raises uncomfortable questions for Europe | Eurasianet. [online] [eurasianet.org](https://eurasianet.org/azerbajjans-russian-gas-deal-raises-uncomfortable-questions-for-europe). Available at: <https://eurasianet.org/azerbajjans-russian-gas-deal-raises-uncomfortable-questions-for-europe>.
- Neftegaz.RU (2024). Азербайджан в январе-ноябре 2023 г. импортировал из России в 4,1 раза больше нефти. [online] [Neftegaz.ru](https://neftegaz.ru/news/Trading/813808-azerbaydzhana-importiroval-v-yanvare-noyabre-2023-g-v-4-1-raza-bolshe/). Available at: <https://neftegaz.ru/news/Trading/813808-azerbaydzhana-importiroval-v-yanvare-noyabre-2023-g-v-4-1-raza-bolshe/> [Accessed 10 Jan. 2025].
- Carnegie Endowment for International Peace. (2023). A North–South Corridor on Putin's Dime: Why Russia Is Bankrolling Iran's Infrastructure. [online] Available at: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/06/a-north-south-corridor-on-putins-dime-why-russia-is-bankrolling-irans-infrastructure?lang=en> [Accessed 10 Jan. 2025].
- Lukoil.com. (2021). LUKOIL INCREASES ITS SHARE IN THE SHAH DENIZ PROJECT IN THE CASPIAN SEA. [online] Available at: <https://www.lukoil.com/PressCenter/Pressreleases/Pressrelease/lukoil-increases-its-share-in-the-shah-deniz> [Accessed 10 Jan. 2025].
- Eurasianet. (2023). Azerbaijan's SOCAR in sweetheart oil deal with Russia's Lukoil. [online] Available at: <https://eurasianet.org/azerbajjans-socar-in-sweetheart-oil-deal-with-russias-lukoil> [Accessed 10 Jan. 2025].
- www.lukoil.com. (n.d.). International Projects. [online] Available at: <https://www.lukoil.com/Business/Upstream/Overseas>.

- News.az (2024). Russian companies aim to expand their presence in Azerbaijan. [online] news.az. Available at: <https://news.az/news/-russian-companies-aim-to-expand-their-presence-in-azerbaijan> [Accessed 10 Jan. 2025].
- Azernews.Az. (2024). Baku's geostrategic move on gas supply turns it key player in Southern Gas Corridor. [online] Available at: <https://www.azernews.az/analysis/229264.html> [Accessed 10 Jan. 2025].
- , G. (2023) Expansion of the Southern Gas Corridor pipelines and future supplies to Europe. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2024/01/Expansion-of-the-Southern-Gas-Corridor-NG180.pdf>. NG 180. The Oxford Institute for Energy Studies.
- UNEC Reserch Fond. (2023). Russia's actions against the Southern Gas Corridor and potential impacts in this direction. [online] Available at: <https://www.unectf.org/en/russias-actions-against-the-southern-gas-corridor-and-potential-impacts-in-this-direction/>.